

SŁOWNICZEK

O CZYM INFORMUJĄ OPINIE Z PORADNI PEDAGOGICZNO - PEDAGOGICZNYCH¹

ANALIZATORY – neurofizjologiczna podstawa odbioru i przetwarzania bodźców w spostrzeżenia.

Każdy analizator zbudowany jest z:

1. receptora odbierającego bodźce (np. czopki i pręciki w siatkówce oka) i przetwarzającego je na impulsy bioelektryczne.
2. drogi dośrodkowej, czyli włókien nerwowych, które te impulsy przewodzą do kory mózgowej.
3. ośrodka w korze mózgowej, który stanowi reprezentację analizatora.

Dotarcie do tych ośrodków powoduje powstanie wrażeń i spostrzeżeń, a więc umożliwia percepcję (postrzeganie, uświadomienie sobie przedmiotu, zjawiska spostrzeganego, zaobserwowanie) otaczającego nas świata.

Trzy analizatory biorą udział w czytaniu i pisaniu:

1. **wzrokowy**, jakimi są np. teksty, wyrazy i tworzące je litery,
2. **słuchowy** – odbiór dźwięków mowy,
3. **skórno-kinestetyczny** – doznania dotykowo-kinestetyczne z poruszających się narządów mowy podczas mówienia oraz od poruszającej się ręki trzymającej pióro podczas pisania.

ANALIZATOR WZROKOWY – podczas czytania sprowadza się on do spostrzegania tekstu, wyodrębniania z niego wyrazów, a w nich kolejnych liter, tworzących sekwencje znaków w graficznej strukturze wyrazu, odróżniania podobnych liter, zapamiętywania ich, rozpoznawania.

Podczas pisania zachodzi proces przypominania sobie kształtu liter, sposobu łączenia ich w strukturę, jaką jest sylaba, a następnie łączenia sylab w wyrazy, wyrazów w zdania i konstruowanie tekstu rozplanowanego na kartce zeszytu.

Nieprawidłowe funkcjonowanie analizatora powoduje zaburzenia funkcji wzrokowych, zależne od tego, gdzie znajduje się jego uszkodzenie.

Niewłaściwe funkcjonowanie receptora wywołuje problemy z widzeniem, zależnie od rozmiarów uszkodzenia może to być całkowity brak wzroku lub ubytki w polu widzenia.

Powoduje to trudności w precyzyjnym spostrzeganiu materiału wzrokowego i może się objawiać trudnościami odróżnianiu podobnych kształtów, np. klocków, liter: l-t, m-n, symboli: E i 3, nut; w dokonywaniu analizy wzrokowej obrazka, wyróżnianiu z niego szczegółów, wskazania brakujących elementów.

Słabe jest też zapamiętywanie kształtów, np. rzadziej Używanych liter H, F, pisowni ortograficznej wyrazów, której nie tłumaczą reguły ani wymowa, lecz tylko tradycja.

ANALIZATOR SŁUCHOWY – służy do odbioru bodźców słuchowych, w tym dźwięków mowy, ich spostrzegania i zapamiętywania. Uczestniczy w porozumiewaniu się za pomocą mowy.

Stanowi podstawę procesów czytania i pisania. Odgrywa w uczeniu się tych czynności zasadniczą rolę, ze względu na zaangażowanie się w nich:

1. słuchu fonemowego, czyli zdolności różnicowania głosek, dzięki dokonywaniu analizy dźwięków mowy i odróżnianiu ich – np. głosek z-s, które brzmią podobnie, ponieważ różnią się tylko jedną cechą dystynktywną (odróżniającą): dźwięcznością, stąd możliwość odróżniania słów takich jak *koza-kosa*.

¹M. Bogdanowicz, *Ryzyko dysleksji – problem i diagnozowanie*, Gdańsk 2003.

J. Kostrzewski, *Diagnoza dysleksji*, Biuletyn Informacyjny Oddziału Warszawskiego PTD Nr 5, 1995.

M. Bogdanowicz, A. Adryjanek, *Uczeń z dysleksją w szkole*, Gdynia 2004.

2. umiejętności fonologicznych w zakresie operowania cząstkami fonologicznymi, takimi jak głoski, sylaby, logotomy (logotomy to cząstki słów nie będące ani głoskami ani sylabami). Te operacje to wyodrębnianie zdań z potoku wypowiedzi, słów ze zdań oraz sylab (analiza sylabowa) i głosek ze słów (analiza głoskowa). Jest to też proces odwrotny, a mianowicie syntetyzowanie słów z głosek (synteza głoskowa) i z sylab (synteza sylabowa).

Są nimi również: dodawanie, pomijanie, przestawianie cząstek fonologicznych jak głoski, sylaby, logotomy oraz dostrzeganie wspólnych elementów słów.

ANALIZA I SYNTEZA – ogół czynności dokonywania rozkładu całości na poszczególne elementy składowe oraz scalania tych elementów w całość.

Czynności te dotyczą też procesów poznawczych, analizy i syntezy doznań zmysłowych: wzrokowych, słuchowych, czucia dotyku i ruchu (kinestezji – odczuwanie pozycji i ruchu członów ciała bez udziału wzroku). Informacje o otaczającym świecie są odbierane w formie bodźców wizualnych, dźwiękowych, dotykowych i ruchowych, i kierowane do określonych ośrodków w korze mózgowej. Tam są one uświadamiane przez człowieka, stają się **wrażeniami** (np. jako pojedyncze dźwięki, barwy, kropki, linie, odczucia dotyku i ruchu). Następnie dochodzi do analizy i syntezy odebranych wrażeń – i tak powstają w korze mózgowej **spostrzeżenia** (np. obraz pokoju, słyszane słowa, muzyka). Najczęściej następuje też synteza tych doznań – połączenia spostrzeżeń dochodzących z różnych zmysłów, dzięki czemu możemy odbierać otaczający świat w postaci wielozmysłowych obrazów (np. dzwoniącego w mieszkaniu telefonu, ilustracji na gładkiej, pachnącej kartce czasopisma, widoku śpiewających kołędników, czekającego i podskakującego pieska).

Przy współdziałaniu myślenia rozumiemy te obrazy. Możemy je zapamiętać, a więc i przypomnieć sobie, wyobrazić, a także rozpoznać.

ANALIZA GŁOSKOWA – umiejętność rozkładania słów na poszczególne elementy składowe – głoski, które odpowiadają fonemom (najmniejszym cząstkom języka),

ANALIZA SYLABOWA – umiejętność rozkładania słów na sylaby.

DEFICYTY ROZWOJOWE – inaczej dysfunkcje, parcjalne lub fragmentaryczne zaburzenia rozwoju psychomotorycznego – opóźnienie rozwoju psychomotorycznego, wolniejsze tempo rozwoju określonych funkcji. (Reakcje **psychomotoryczne** – reakcje ruchowe związane z wrażeniami i przeżyciami psychicznymi).

Deficyty mogą mieć różny zakres, dlatego wyróżnia się: parcjalne lub fragmentaryczne. Czasem oba określenia traktuje się jak synonimy. Nie jest to jednak uzasadnione, ponieważ różnią się one zakresem zaburzeń: parcjalne – o szerszym zakresie, dotyczą większego obszaru czynności, fragmentaryczne – o węższym zakresie.

DOSTOSOWANIE WYMAGAŃ – w przeciwieństwie do obniżenia wymagań to zastosowanie takich kryteriów egzekwowania wiedzy i umiejętności, które uwzględniają możliwości i ograniczenia, a więc dysfunkcje oraz mocne strony rozwoju i funkcjonowania dziecka.

W praktyce sprowadza się to do obniżenia wymagań w pewnych zakresach, np. ortografii (nie obniża się istotnie oceny, jeśli w innych aspektach praca pisemna jest dobrze przygotowana), w innych zaś zakresach wymagania powinny być zwiększone. Dotyczy to np. znajomości zasad ortografii, codziennej pracy nad swoim problemem, dokumentowanej w osobnym zeszycie.

FUNKCJE POZNAWCZE – zespół procesów, dzięki którym odbieramy informacje z otoczenia oraz stosunki między nimi, a więc odzwierciedlamy w naszej psychice to, co nas otacza. W czytaniu i pisaniu biorą udział takie procesy poznawcze jak: uwaga, pamięć, wrażenia i spostrzeżenia (analiza i synteza wrażeń) wzrokowe, słuchowo-językowe, dotykowe, kinestetyczne (odczuwanie ruchu), orientacja w schemacie własnego ciała i kierunkach w przestrzeni. W komunikowaniu się za pomocą pisma oprócz ww. funkcji zaangażowane jest też myślenie, dzięki czemu rozumiemy czytany tekst i pisząc, tworzymy nowe teksty.

FRAGMENTARYCZNE ZABURZENIA rozwoju psychomotorycznego obejmują mniejszy obszar czynności. Przykładem jest opóźnienie tylko motoryki rąk (motoryka duża rozwija się bez zakłóceń)

lub tylko zaburzenia rozwoju mowy czynnej (dziecko rozumie, co się do niego mówi, mowa bierna rozwija się względnie dobrze).

Fragmentaryczne lub parcjalne zaburzenia rozwojowe funkcji percepcyjno-motorycznych (**percepcja** – postrzeganie, uświadomienie sobie przedmiotu, zjawiska spostrzeganego, zaobserwowanie), zaangażowanych w proces pisania i czytania, wynikają z minimalnych strukturalnych zmian centralnego układu nerwowego i są ich konsekwencją.

Traktowane są jako dysfunkcje, które można w różnym stopniu eliminować za pomocą odpowiednio dobranych ćwiczeń korekcyjno-kompensacyjnych, prowadzonych podczas zajęć terapii pedagogicznej.

PARCJALNE ZABURZENIA rozwoju psychomotorycznego obejmują większy obszar czynności. Przykładem jest opóźnienie rozwoju motoryki (zarówno dużej – motoryki całego ciała, jak i małej – motoryki rąk, czynności manualnych) lub też zaburzeń rozwoju mowy – zarówno czynnej – mówienia, jak i biernej – rozumienia.

INTEGRACJA PERCEPCYJNO-MOTORYCZNA – prawidłowy rozwój procesów poznawczych współdziałający z czynnościami ruchowymi.

KOORDYNACJA WZROKOWO-RUCHOWA – współdziałanie, zharmonizowanie funkcji wzrokowych i ruchowych – manipulacyjnych, współpraca oka i ręki. Dzięki kojarzeniu informacji wzrokowych, dotykowych i kinestetycznych (odczuwanie pozycji i ruchu bez udziału wzroku) można wykonywać precyzyjne ruchy rąk pod kontrolą wzroku, m.in. rysować i pisać. U podstaw koordynacji leży współpraca analizatora wzrokowego i kinestetyczno-ruchowego.

LATERALIZACJA JEDNORODNA – dominacja czynności ruchowych jednej ze stron ciała (u większości ludzi prawej ręki, oka i nogi). Ten model lateralizacji czynności uznawany jest za prawidłowy i wzorcowy. Za nieprawidłowy model przyjmuje się nieustaloną lateralizację, jeśli występuje ona po 6–7 roku Życia.

LATERALIZACJA LEWOSTRONNA – dominacja lewej strony ciała: lewej ręki, oka i nogi.

LATERALIZACJA PRAWOSTRONNA – dominacja prawej strony ciała: prawej ręki, oka i nogi.

LATERALIZACJA NIEUSTALONA – brak dominacji określonej strony ciała, wyraża się jako oburęczność, oboczność. Ta postać jest charakterystyczna dla wczesnego okresu rozwoju ruchowego (od wieku niemowlęcego do przedszkolnego). Ustalenie się dominacji ręki i oka powinno nastąpić w siódmym roku Życia, gdy dziecko podejmuje naukę pisania.

LATERALIZACJA SKRZYŻOWANA – ustalona dominacja narządów ruchu i wzroku, jednakże nie po tej samej stronie ciała (np. dominacja prawego oka i lewej ręki oraz lewej nogi i inne warianty), co wskazuje na brak całkowitej dominacji jednej z półkul mózgowych dla czynności ruchowych po przeciwnej osi ciała.

Lateralizacja skrzyżowana występuje w populacji u około 30% osób, a więc nie może być traktowana jako objaw patologii. Jednak wśród uczniów z dysleksją przypadków skrzyżowanej lateralizacji jest istotnie więcej niż wśród dobrze czytających.

UKRYTA LEWORECZNOŚĆ – określenie wieloznaczne, niekiedy stosuje się je, gdy ktoś podczas pisania używa prawej ręki, podczas gdy w rzeczywistości lewa ręka jest wiodąca.

MOTORYKA DUŻA – sprawność ruchowa całego ciała (w tym zdolność utrzymywania równowagi ciała, koordynacja ruchów kończyn podczas chodzenia, biegania, jeżdżenia na takich pojazdach jak hulajnoga czy rower).

MOTORYKA MAŁA – sprawność ruchowa rąk w zakresie szybkości ruchów, ich precyzji; czynności manualne niezbędne podczas samoobsługi, rysowania, pisania.

MOTORYKA NARZĄDÓW MOWY (poprawność artykulacji) – sprawność ruchowa narządów mowy, która decyduje nie tylko o poprawności wymowy. Precyzyjne ruchy narządów mowy (artykulatorów) uczestniczą mniej lub bardziej świadomie w różnicowaniu głosek i dokonywaniu analizy głoskowej

wyrazów (służy temu wypowiedzianie po cichu głosek w czasie zapisywania długiego i złożonego słowa lub podczas odczytywania nowego trudnego wyrazu).

NAUCZYCIEL TERAPEUTA – specjalista w prowadzeniu terapii pedagogicznej (w formie zajęć korekcyjno-kompensacyjnych) uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się.

ROZWÓJ PRAKSJI – rozwój zdolności do wykonywania ruchów celowych, charakterystycznych dla gatunku ludzkiego.

ROZWÓJ PSYCHORUCHOWY – całość procesów psychicznych (intelektualnych, orientacyjno-poznawczych oraz motorycznych), rozwijających się harmonijnie.

ROZWÓJ PSYCHORUCHOWY ZABURZONY – zakłócenia rozwoju ze względu na **tempo** (rozwój opóźniony, przyspieszony), **rytm rozwoju** (częściowo opóźniony lub/i przyspieszony) oraz **dynamikę** (rozwój nierównomierny w kolejnych okresach Życia, o różnym tempie).

ROZWÓJ PSYCHORUCHOWY NIEHARMONIJNY lub dysharmonijny – zakłócenia tempa rozwoju poszczególnych sfer (procesów orientacyjno-poznawczych oraz motorycznych), np. niektóre sfery rozwijają się w przeciętnym tempie, podczas gdy inne rozwijają się z opóźnieniem lub przyspieszeniem.

PAMIĘĆ MIMOWOLNA (mechaniczna) – zdolność do przyswajania wiedzy w sposób mimowolny, nieświadomy.

PAMIĘĆ WZROKOWA – zdolność do utrwalania i przypominania informacji wizualnej (zapamiętywanie spostrzeżeń wzrokowych) i dzięki temu przyswajania wiedzy

PAMIĘĆ SŁUCHOWA – zdolność do utrwalania i przypominania informacji dźwiękowej, zapamiętywanie spostrzeżeń słuchowych werbalnych i niewerbalnych) i dzięki temu przyswajania wiedzy.

Pamięć słuchowa bezpośrednia (pamięć świeża) – pozwala zapamiętywać i natychmiast odtwarzać słyszany materiał.

Pamięć słuchowa operacyjna (pamięć bezpośrednia) – zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania określonych operacji, działań utrzymywanych w pamięci.

PAMIĘĆ SEKWENCYJNA – zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania sekwencji cyfr, nazw.

RAMOWY SCHEMAT OPINII o uczniu ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się zawiera:

- dane o uczniu,
- określenie rodzaju i powód skierowania,
- jakościowy opis wyników badania,
- opis stwierdzonych dysfunkcji oraz ich wpływ na procesy nabywania umiejętności czytania i pisania oraz na naukę innych przedmiotów,
- rozpoznanie dysleksji i określenie jej typu wskazania do pracy z uczniem.

ROZWÓJ PSYCHORUCHOWY – całość procesów psychicznych (intelektualnych, orientacyjno-poznawczych oraz motorycznych) rozwijających się harmonijnie.

Rozwój psychoruchowy zaburzony – zakłócenia rozwoju ze względu na tempo, rytm oraz dynamikę.

Rozwój psychoruchowy nieharmonijny (lub dysharmonijny) – zakłócenia tempa rozwoju poszczególnych sfer (procesów orientacyjno-poznawczych oraz motorycznych).

STAN ZDROWIA DZIECKA,² wyniki badań wzroku i słuchu, wady narządów ruchu, poważne schorzenia.

TYPOWE WSKAZANIA DO PRACY Z UCZNIEM:

1. dostosować wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb psychofizycznych ucznia,
2. zakwalifikować ucznia do zajęć korekcyjno-kompensacyjnych,
3. zwolnić ucznia z nauki drugiego języka (tylko dla ucznia z wadą słuchu lub z głęboką dysleksją rozwojową),
4. dostosować wymagania egzaminacyjne zgodnie z procedurą organizowania i przeprowadzania sprawdzianu (egzaminu) dla uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu.

ZABURZONA PERCEPCJA SŁUCHOWA

PERCEPCJA to proces rozpoznawania, różnicowania, zapamiętywania, analizowania i syntetyzowania dźwięków.

Na poziom percepcji słuchowej składają się:

1. Słuch fizjologiczny – możliwość słyszenia dźwięków z otoczenia za pomocą narządu słuchu. Cechuje go określona ostrość słyszenia, która powoduje, że ludzie dzielą się na słyszących, niedosłyszących i głuchych.

2. Słuch fonemacyjny (fonemowy) – zwany też słuchem mownym – jest to zdolność do rozpoznawania i różnicowania dźwięków mowy (najmniejszych elementów składowych wyrazów, czyli fonemów). Procesy te odbywają się na poziomie kory mózgowej.

Słuch fonemowy zaczyna kształtować się w trzecim kwartale życia dziecka, pełna dojrzałość osiągana jest około 6, 7 roku życia. Dzięki niemu słyszymy różnice pomiędzy dźwiękami bardzo podobnymi, np. p–b, t–d, k–g itd. Dalszy etap rozwoju słuchu fonemacyjnego to analiza i synteza słuchowa.

3. Analiza słuchowa to umiejętność wyodrębniania z potoku mowy: zdań, w zdaniach wyrazów, w wyrazach sylab, a w sylabach głosek z zachowaniem ich kolejności.

4. Synteza słuchowa jest to scalanie głosek, sylab i wyrazów w określone, złożone układy słuchowe.

5. Pamięć słuchowa jest to pamięć wzorców słuchowych wyrazów, tzn. pamięć ich długości (liczby sylab i głosek oraz ich kolejność w wyrazie). Jest to również zdolność zatrzymywania w pamięci ciągów wyrazów połączonych związkami logicznogramatycznymi (np. dni tygodnia, nazwy miesięcy po kolei, wiersze, piosenki).

ZABURZENIA ORIENTACJI PRZESTRZENNEJ – przejawiają się brakiem orientacji w lewej i prawej stronie ciała oraz w kierunkach przestrzeni: w lewo, w prawo, wyżej, niżej, w przód, w tył itp.

ZABURZENIA PERCEPCJI WZROKOWEJ – to zaburzenia analizy i syntezy wzrokowej, zaburzenia postrzegania i różnicowania kształtów, rejestracji położenia przestrzennego elementów. Dzieci mają trudności w rozpoznawaniu i nazywaniu przedmiotów na ilustracjach, w rozumieniu treści przedstawionych graficznie, opisują ilustrację w sposób ubogi, rozpoznają małą liczbę szczegółów, wykonane przez nie rysunki są ubogie i prymitywne.

ZAJĘCIA KOREKCYJNO-KOMPENSACYJNE – ukierunkowane są na usprawnienie funkcji zaburzonych (korekcja) oraz na wspomaganie funkcji dobrze się rozwijających (kompensacja), które mogą być wsparciem dla funkcji zaburzonych lub w razie potrzeby je zastąpić.

ZAJĘCIA DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZE – przeznaczone są dla uczniów mniej zdolnych, zaniedbanych środowiskowo i dydaktycznie